

PROKURATŪRAS INSTITŪCIJAS STĀVOKLIS LATVIJĀ (1918–1940): VIEDOKĻI, PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI

SAMANTA FIĻIMONOVA

Mg. hist.

E-pasts: sf13030@edu.lv.lv

ANOTĀCIJA

Raksta mērķis ir izvērtēt prokuratūras institūcijas attīstību un izaicinājumus laika posmā no 1918. līdz 1940. gadam, analizējot viedokļus par tās nozīmi tiesiskuma nodrošināšanā, identificējot problēmas un iespējamus risinājumus. Prokuratūras iekļaušana tiesu sistēmā bija būtiska, jo tā nodrošināja objektīvās likumības uzraudzību, taču starpkaru Latvijā tās ietekmi ierobežoja pakļautība Tieslietu ministrijai, kā arī pastāvēja citi izaicinājumi. Ir novērojams, ka starpkaru periodā prokuratūras institūcijas attīstība bija stagnējoša galvenokārt normatīvo aktu un to regulējuma trūkuma dēļ.

Atslēgvārdi: prokuratūras institūcijas, tiesu vara, normatīvie akti, regulējums.

IEVADS

Pirmā pasaules kara ietekmē tika izveidotas vairākas jaunas valstis, tai skaitā arī Latvijas Republika. Prioritāte bija starptautiskā integrācija un iekšpolitiskā stabilitāte, kur būtiska nozīme bija tiesu sistēmai. Tiesu sistēmas izveidei bija nepieciešams balstīties uz konkrētu tiesisko pamatu, šajā gadījumā – Latvijas Tautas padomes 1918. gada 6. decembrī pieņemto “Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību” (turpmāk – Pagaidu nolikums). Šī nolikuma pamatā bija Krievijas impērijas 1864. gada 20. novembra Tiesu iekārtas likums (turpmāk – TIL) (Uchrezhdeniye sudebnykh ustanovleniy 1864), kas tika integrēts Latvijas tiesību sistēmā.

Latvijas Republikā darbojās trīs instanču tiesu sistēma, kas, ietverot mīrtiesas, apgabaltiesas, tiesu palātas un Senātu, veidoja tiesu hierarhiju.

Prokuratūra bija nevis tiesu instance, bet gan tiesu varai piederīga institūcija (TIL 1936, 7. pants). Tāpat jāuzsver, ka tieslietu ministrs vienlaikus pildīja arī ģenerālprokurora pienākumus (TIL 1936, 65. pants), kas ietekmēja tās darbību. Prokuratūras pastāvēšanas mērķis bija nodrošināt tiesiskumu un likumību, kā arī aizstāvēt personu un valsts tiesības un likumīgās intereses. Analizējot prokuratūras darbību un lomu Latvijas tieslietu sistēmā starpkaru periodā, var izšķirt vairākas būtiskas iezīmes. Pirmkārt, prokuratūras attiecības ar valsts izpildvaru, kas Latvijā bija tiešā pakļautībā Tieslietu ministrijai. Otrkārt, attiecības starp prokuroriem un tiesnešiem, kas kļuva par vienu no galvenajām problēmām, jo prokurori pieprasīja neatkarības garantiju un tiesību vienlīdzību ar tiesnešiem (LNA-LVVA, 2087–1–3, 3; Ūdris 1931, 155–156).

Latvijas historiogrāfijā institūciju vēsturiskai izpētei vēl aizvien nav pievērsta pietiekama uzmanība. Profesors Jānis Lazdiņš pirms 20 gadiem ir norādījis, ka “tiesību vēsture ir viena no tām tiesību zinātnes disciplīnām, kas līdz šim Latvijas Republikā nav pietiekami pētīta” (Lazdiņš 2003, 48), un šī situācija joprojām nav būtiski mainījusies. Prokuratūras institūciju izpēte starpkaru periodā ir īpaši aktuāla, ņemot vērā to nozīmi Latvijas tiesu sistēmā un tās attīstību salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm. Mūsdienu tiesu sistēma ir veidojusies, balstoties uz iegūto pieredzi daudzu gadu garumā, tāpēc starpkaru periodā izveidotās tiesību sistēmas institūcijas, pieņemtie normatīvie akti ir bijuši mūsdienu tiesību sistēmas pamatā. Prokuratūras nozīmi skaidro arī virsprokurora biedrs Teodors Ūdris: “ja nebūtu prokuratūras institūcijas, tad izzustu valsts dzīvē svarīgākais objektīvās likumības uzraudzītājs vispār.” (Ūdris 1931, 501)

Raksta mērķis ir izvērtēt prokuratūras institūcijas attīstību un izaicinājumus laika posmā no 1918. līdz 1940. gadam, analizējot viedokļus par tās nozīmi tiesiskuma nodrošināšanā, identificējot galvenās problēmas un iespējamās risinājumus. Pētījuma avotu bāzi veido tiesu darbību regulējošie normatīvie akti, LNA-LVVA esošie nepublicētie dokumenti, preses materiāli, kā arī kontekstuāla informācija no zinātniskās literatūras. Hronoloģiskie ietvari ir no 1918. līdz 1940. gadam, respektīvi, Latvijas Republikas kā neatkarīgas valsts pastāvēšanas posms.

PROKURATŪRAS TIESISKAIS PAMATS UN FUNKCIJAS

Prokuratūras tiesiskais pamats ietver divus aspektus: institucionālo, kas balstās uz Tiesu iekārtas likumu, un procesuālo, kas balstās uz Kriminālprocesa nolikumu (turpmāk – KPN).

Prokuratūras institūciju likumisko pamatu noteica Pagaidu nolikuma 8. un 9. pants. Novērojams, ka tālaika likumdevējs ir novērtējis vienīgās

kriminālvajāšanas iestādes Latvijā – prokuratūras – nozīmi un autoritāti, nostādīdams to neatkarības garantijas ziņā līdzvērtīgu tiesnešiem (Pagaidu nolikums 1918, 8., 9. pants). Situācija prokuratūras institūciju likumiskajā pamatā mainījās 1922. gada 15. februārī, kad pieņemta Latvijas Republikas Satversme. Tās 82.–86. pantā tika regulēti vispārējie tiesu varas darbības principi, tajā skaitā tiesnešu neatkarība, viņu apstiprināšana amatā, tiesu sistēmas struktūra un tiesu spriešanas kārtība (Latvijas Republikas Satversme 1922). Tomēr šajos pantos nav tiešas atsauces uz prokuratūras institūcijas statusu vai tās funkcijām. Ar 1934. gada 15. maiju Satversmes darbība tika apturēta. Tas nozīmēja, ka prokuratūra faktiski kļuva par vienīgā galvenā politiskā spēka instrumentu.

Pagaidu nolikumā tika reglamentēts, ka Latvijas tiesas un ar tām saistītās iestādes darbojas pēc Krievijas impērijas TIL, kurā tiek norādīts, ka apgabaltiesu prokurori ir pakļauti tiesu palātu prokuroriem un tie, kā arī virsprokurori bija tiešā pakļautībā tieslietu ministram (TIL, 69. pants). To papildināja tas, ka tikai viena prokurora amatpersona varēja brīvprātīgi piedalīties tiesas sēdē, taču viņam nebija tiesību piedalīties tiesnešu apspriedēs par lietas lēmumiem. Tomēr apsūdzības rakstus par lietu un apsūdzēto lietu virzību gatavo attiecīgo tiesu iestāžu prokurori (TIL, 81., 82., 174. pants).

Prokuratūras institūcija tika sadalīta divās nozarēs: vietējā prokuratūra, kas darbojās pie apgabaltiesām un Tiesu palātas, īstenojot apsūdzības varas funkcijas, un virsprokuratūra, kura pildīja likuma pārstāvja funkcijas Senātā. Abas nozares bija atkarīgas no tieslietu ministra, taču bija neatkarīgas viena no otras. Virsprokuratūra varēja ietekmēt vietējās prokuratūras darbību tikai netieši, caur ziņojumiem tieslietu ministram, bez tiesībām mainīt tās lēmumus, kas radīja funkcionālu nošķirtību, nevis tiešu hierarhiju (TIL 1936, 115.–123. pants). Jauna TIL izstrāde, kas bija plānota tā, lai neatbilstu monarhiskajai varai, tika uzsākta 20. gadsimta 30. gadu beigās, taču tā pilnveidi pārtrauca PSRS īstenotā okupācija.

Prokuratūras institūcijas procesuālais tiesiskais pamats balstījās uz KPN. Starpkaru periodā tika izdoti divi KPN – 1926. un 1939. gadā. Tās saturā tika implementēts 1864. gada 20. novembra KPN, kas nozīmēja, ka iepriekšējās izmeklēšanas organizēšana un citi būtiski kriminālprocesa aspekti tika risināti, balstoties uz novecojušiem un doktrināri teorētiskiem, kļūdainiem tiesību avotiem (Rusanovs 2023, 104).

1926. un 1939. gada KPN tika noteikts, ka prokuroru kompetencē ir veikt pirmstiesas izmeklēšanu un apsūdzēšanu (KPN 1926, 4. pants). Tāpat bija jāseko līdzi izmeklēšanas tiesneša darbam, veicot piezīmes vai labojumus, taču nedrīkstēja kavēt izmeklēšanas gaitu. Visas piezīmes bija jāpieraksta atsevišķos protokolos, kuri bija jāiesniedz tieslietu ministram vai tiesnesim (KPN 1926, 313.–322. pants). 1939. gada KPN grozījumos šajā jautājumā

tika veiktas minimālas izmaiņas – prokuroru un viņa biedrus aizstāja ar prokuroru un virsprokuroru, lai ierobežotu biedru kompetenci un nodrošinātu kvalitatīvāku tiesāšanas kārtību (KPN 1939, 313.–322. pants).

Prokuroru darbību ietekmēja neatkarības garantiju trūkums, jo ne Satversmē, ne TIL tās netika noteiktas. Lai gan šajos likumos prokuratūras amatpersonu neatkarība minēta netieši, piemēram, saistībā ar darbību, kas balstīta uz pārliecību un likumu, institucionālā un funkcionālā neatkarība bija ierobežota, jo prokuratūra bija pakļauta tieslietu ministra tiešai pārraudzībai, norādot uz hierarhisku kontroli, kas ietekmēja lēmumu pieņemšanu (Apsītis 1930, 133–134; KPN 1926, 556.–592. pants).

Galvenais akcents likts uz KPN, lai varētu pastiprināt prokuratūras funkcionālo lomu tiesu sistēmā. Ar pieņemtajām jaunajām reformām 1939. gada 1. augustā KPN doktrīnā tika mainīta prokuratūras institūciju loma (Skādulis 1939, 252–254). Svarīgs solis bija arī prokuratūras pilnvaru palielināšana. Līdz šim prokuratūra, kas pārstāvēja apsūdzības varu, bija pakļauta izpildvaras kontrolei (KPN 1926, 556.–592. pants). Pēc reorganizācijas prokuratūras institūcijām bija iespēja pildīt savu oriģinālo uzdevumu – likuma realizētāja funkciju, ciktāl tās nerunāja pretim pastāvošajai valsts kārtībai (KPN 1939, 556.–592. pants).

PROKURATŪRAS INSTITŪCIJAS GALVENIE PROBLĒMJAUTĀJUMI

Prokuratūras institūcijas procesuālo un institucionālo tiesisko pamatu ietekmēja vairākas problēmas, kas saistītas ar tās darbības organizāciju un struktūru. Institūcijas pastāvēšana un neatkarība gan tiešā, gan netiešā veidā bija atkarīga no izpildvaras (LNA-LVVA, 2087–1–4, 3). Pirmkārt, problēmu prokuratūras institūciju darbībā radīja likums, kurš noteica prokuroru darbinieku iecelšanas, atcelšanas un pārcelšanas kārtību. Saskaņā ar TIL prokuratūras amatpersonas amatā iecēla un apstiprināja tieslietu ministrs, kurš pēc savas iniciatīvas varēja mainīt prokuratūras darbinieku kopskaitu, par to iepriekš neinformējot pašus prokurorus (TIL 1936, 66. pants). Neatkarības garantiju trūkums bija viens no sensitīvākiem jautājumiem prokuroru vidū. Situāciju vēl vairāk sarežģīja Satversme, kas nostiprināja tiesnešu neatkarības un neatceļamības garantijas, kā arī amata apstiprināšanas pamatprincipus, taču prokuratūras institūcijas garantijas palika nemainīgas. Prokurori uzskatīja, ka tiesnešiem piešķirtās neatkarības un neatceļamības garantijas būtu piemērojamas arī prokuratūras amatpersonām, pamatojoties uz Pagaidu nolikumu un tajā pausto tiesnešu un prokuroru funkciju kopējo būtību. Šis fakts netika ņemts vērā (Pagaidu nolikums 1918, 9. pants; Rusanovs 2023, 148).

Saprotot, ka tieslietu ministrs mainās regulāri un var pārstāvēt jebkuru politisko koalīciju, kā arī ietekmēt prokuratūras darbību atbilstoši savām personīgajām prioritātēm, prokuratūras darbība varēja kļūt nepastāvīga (Apsītis 1930). Kā norādījis prokurors Hermanis Apsītis, “Daudzām grupām un it sevišķi daudziem atsevišķiem parlamenta locekļiem neatkarīgs, partiju gribu nerespektējošs prokurors var būt pavisam nevēlams” (Apsītis 1933). Tas radīja iekšējās nesaskaņas, kas rezultējās ar prokuroru lēmumu atstāt savu amata vietu, pārejot advokatūrā vai uz kādu citu tiesu instanci, kur darbs bija mierīgāks un neatkarīgāks (Rusanovs 2023, 148). Pēc 15. maija apvērsuma H. Apsītis tika iecelts par tieslietu ministru, kas būtiski mainīja viņa domas. Savas darbības laikā ministrs centās palielināt izpildvaras kompetenci, norādot uz to, ka ir nepieciešamas ciešākas saites starp tiesu un izpildvaru, lai varētu uzlabot to darbību (Apsītis 1939, 1291–1292). Līdzīgu viedokli paudis arī Senāta virsprokurors Fricis Zilberts, norādot, ka tieslietu ministrs ir atbildīgs par visu tiesu sistēmu, nodrošinot tās darbību saskaņā ar likumisko kārtību, un ka likums viņam piešķir tiesības pieprasīt ministram nepieciešamos ziņojumus (Zilberts 1938, 361–362). Šāda viedokļu maiņa ir novērojama pēc apvērsuma vairāku prokuroru vidū, jo pragmatiskas un ideoloģiskas motivācijas dēļ daudzi tiesu darbinieki pieņēma jauno kārtību, uzskatot to par efektīvāku un stabilāku nekā parlamentāro sistēmu (Veitmanis, Mengelsons 1939, 55).

Iepriekš minētā problēma izraisīja jaunus sarežģījumus – darbinieku trūkumu un cīņu par politisko koalīciju labvēlību gan parlamentārajā, gan autoritārajā valsts pārvaldes sistēmā. Piemēram, Liepājas apgabaltiesas prokurora ziņojumā par 1928./29. budžeta gadu tika norādīts uz kritisko situāciju personālsastāva nokomplektēšanā, kā arī uz risinājuma trūkumu šai problēmai (LNA-LVVA, 2087–1–9, 1). Šāda situācija ir novērojama arī citās apgabaltiesās, īpaši izcēlās gadījumi, kad tieslietu ministrs izdod pavēles par prokuroru un viņu biedru pārcelšanu vai atcelšanu no amatiem. Lai saglabātu amatu, prokurori un to biedri nereti cīnījās par tieslietu ministra labvēlību, radot iekšējo sašķeltību. Piemēram, 1922. gadā Tiesu palātas prokurora biedrs Gavriils Menšikovs iesniedza sūdzību par Tiesu palātas prokuroru Fēlikšu Blūmu, norādot, ka F. Blūms komandējuma laikā Alūksnē pārmērīgi lietojis alkoholu un rīkojis publiskus protestus, kuru rezultātā policistiem nācies viņu arestēt (LNA-LVVA, 7432–1–46, 272). G. Menšikovam bija grūtības apgūt latviešu valodu, tādēļ viņa alga bija mazāka un viņš varēja ieņemt tikai prokurora biedra vai palīga amatu. Iespējams, tieši tāpēc viņš meklēja iespēju nosūdzēt kādu, kurš bija augstākā amatā. Šajā gadījumā netika veiktas nekādas izmaiņas amata sadalījumā, jo F. Blūmam bija ietekme politiskajā sfērā (LNA-LVVA, 7432–1–95, 20, 21). Vēl viens piemērs ir no Daugavpils apgabaltiesas, kur virsprokurora amatā bija Konstantīns Gusevs. Tomēr viņa biedrs Kārlis Skādulis

1927. gadā uzrakstīja sūdzību, norādot uz K. Guseva dzirdes problēmām un valodas grūtībām. K. Gusevs tika atcelts no amata mēnesi vēlāk, taču K. Skādulis neieguva tieslietu ministra atbalstu un netika iecelts K. Guseva vietā (LNA-LVVA, 7432–1–63, 84). Šis situācijas atklāj to, ka prokuratūras darbs šajā laikā bija ļoti atkarīgs no politiskajām un iekšējām problēmām, kas ievērojami ierobežoja tās efektivitāti un spēju nodrošināt taisnīgumu.

VIEDOKĻI UN IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

Lai varētu uzlabot prokuratūras institūciju darbību un funkcionālo lomu, tiesu sistēmā tika piedāvāti risinājumi. Vairāku gadu garumā izveidojās diskusijas starp tiesu varu un izpildvaru par prokuratūras reorganizēšanu, it īpaši tās pastiprinājās pēc Satversmes pieņemšanas. Tiesnešu biedrība kopā ar prokuroriem izstrādāja variantus likumu grozījumiem Satversmē. Viens no variantiem bija šāds: “Senāta virsprokuroru, Tiesu palātas prokuroru un apgabaltiesu prokurorus, kā arī virsprokurorus un prokuroru biedrus, bez lūguma var atlaist no dienesta un pārcelt citā amatā uz Latvijas Republikas Ministra kabineta ierosinājumu ar Senāta augstākās disciplinārās tiesas spriedumu.” (Vikmanis 1933, 70) Saeimas komisija piedāvāto grozījumu atcēla, pamatojoties uz to, ka šis jautājums nav Saeimas kompetencē, jo tā nevarot kontrolēt prokuratūras darbību un esošo personālsastāvu (LNA-LVVA, 2087–1–3, 3). Tas pastiprinājās pēc 1934. gada, jo autoritārais režīms tieši kontrolēja prokuratūras institūciju darbu (Apsītis 1939, 1291–1292; Zilberts 1938, 361–362).

Saprotot, ka Satversme netiks grozīta par labu prokuratūras institūcijām, tika piedāvāts nākamais risinājums grozīt TIL, tātad mainīt instanci, kura iecel amatos prokuratūras locekļus (LNA-LVVA, 2087–1–4, 3; Ūdris 1931, 501). Izstrādājot Pagaidu nolikumu, bija skaidrs, ka iecelšanas funkciju veic izpildvara, jo tajā brīdī nebija citu valsts varas institūciju, piemēram, Valsts prezidenta, kas varētu veikt šādas darbības. Tomēr līdz ar Satversmes pieņemšanu radās iespēja pārskatīt šo nolikumu un samazināt prokuratūras atkarību no izpildvaras, nodrošinot lielāku neatkarību un tiesisko līdzsvaru (Ūdris 1931, 402). Kā viens no variantiem bija Vācijas un Austrijas piemērs, kur Valsts prezidenta kompetencē bija iecelt, atcelt vai pārcelt prokuroru darbiniekus. Tiesu varai tuvāks bija trešais risinājums – prokuratūras amatpersonas apstiprināšanu amatos nodot Senāta kopsapulcei kā tiesu varas augstākai instancei, jo tai bija neitrāla attieksme pret jebkuru politisko partiju (LNA-LVVA, 2087–1–3, 2–3; Rusanovs 2023, 152). Trešais risinājums tiesu varai 100% nodrošināja neatkarību garantijas.

Prokuratūras reorganizācijas procesā radās papildu viedokļi, respektīvi, Saeimas komisijas sēdē tika uzdots jautājums – vai prokuratūras institūcija

tiesām ir tiesu orgāns? Šis jautājums skaidrots, ņemot vērā divus iespējamus darbības principus: likumības principu, kas raksturīgs tiesām, un lietderības principu, ko parasti piemēro administratīvās iestādes (Linde 1933, 175–176). Prokuratūras funkcijas mēģināja pielīdzināt policijas darbam, tomēr starp šīm institūcijām pastāv būtiska atšķirība. Prokuratūra veic kriminālvajāšanu, pamatojoties uz likumu, savukārt policija ir atbildīga par noziegumu atklāšanu (Ūdris 1931, 500; Rusanovs 2023, 151). Šis problēmjautājums tika ātri atrisināts, skaidrojot, ka prokuratūra ir jauna institūcija, kas ietilpst Tieslietu ministrijas kompetencē, un tās galvenais uzdevums ir veikt kriminālvajāšanu (Ūdris 1931, 500).

Senāta virsprokurors Teodors Ūdris pēc šīm diskusijām izdeva tēzes, kurās norādīja reorganizācijas galvenos virzienus – izmaiņas organizatoriskajā uzbūvē, neatkarības garantiju un neatceļamības principus. Prasība bija arī mainīt KPN doktrīnu, stiprinot prokuratūras funkcijas. Šāds modelis uzlabotā versijā līdz 1931. gadam realizēts Lietuvā, Igaunijā un Polijā. Tas norādīja uz to, ka Latvijas prokuratūras institūcijas atpaliek no kaimiņvalstīm (Ūdris 1932, 158–159).

Ar 1934. gada 15. maiju tika pārtraukta Satversmes darbība, kas apturēja iepriekš piedāvātos grozījumus tās 6. nodaļā. Tomēr līdz tam notikušās diskusijas un piedāvātās reorganizācijas prokuratūras institūciju darbībā ļāva veikt daļējus grozījumus KPN. Tomēr reorganizācijas procesā izskanēja arī iebildumi pret izmaiņām institucionālajos apsektos, piemēram, apgabaltiesas tiesnesis Voldemārs Balodis uzsvēra, ka nav nepieciešams visus apsūdzības rakstus saskaņot ar prokuratūru, jo šis liekais process kavē lietu izskatīšanu un nobeigšanu (Balodis 1937, 338–344). Prokuroru iecelšanas kārtība palika nemainīga, taču tika nodrošināta prokuratūras neatkarība tiesas sprieduma pieņemšanas procesā, ļaujot prokuroriem pieņemt lēmumus bez politiskas vai ārējas ietekmes. Tomēr jāņem vērā, ka autoritārisma posmam bija raksturīga kritiska attieksme pret valsts varas dalīšanas principu.

SECINĀJUMI

Starpkaru periodā Latvijas Republikas prokuratūra bija būtiska tiesiskuma nodrošināšanai, taču tās loma un funkcijas regulētas ar dažādiem normatīvajiem aktiem, kas bieži vien bija neskaidri vai nepilnīgi. Prokuratūras institūcijas bija tiešā tieslietu ministra pakļautībā, kas negatīvi ietekmēja tās darbības neatkarību. Tas radīja vairākas problēmas – politiskās ietekmes un objektivitātes risku, biežas izmaiņas prokuroru amatos un prokuratūras institūciju likvidācijas iespējamību. Prokuratūras institūcijas darbojās kā starpnieks starp tiesu varu un izpildvaru, nodrošinot līdzsvaru un izdevīgumu abām pusēm.

Gan no prokuru, gan tiesnešu biedrības puses tika ieteiktas vairākas reorganizācijas idejas attiecībā uz nolikumiem, kuri reglamentēja prokuratūras darbību. Pirmkārt, tika pieprasīti grozījumi institucionālajos aspektos. Otrkārt, procesuālajā tiesiskajā pamatā. Šis pārmaiņas bija svarīgas, lai nodrošinātu prokuratūras amatpersonu neatceļamību un stiprinātu apsūdzības principu kriminālprocesā, tādējādi veicinot tiesiskumu un prokuratūras neatkarību no izpildvaras ietekmes.

Prokuratūras institūcijas darbības modelis Latvijā bija balstīts uz Krievijas impērijas tiesību sistēmas pieredzi, taču tika veikti mēģinājumi to mainīt. 30. gados novērojams, ka Latvijas prokuratūras darbība atpalika no vairāku Eiropas valstu prokuratūrām, jo nespēja rast kompromisu starp tiesu un izpildvaru. Latvijas prokurori par piemēru reorganizācijas idejām izmantoja Polijas, Lietuvas, Igaunijas, Vācijas un Austrijas normatīvos regulējumus. No pārņemtajām idejām tika piedāvāti varianti, ka tieslietu ministra pienākumus attiecībā uz prokuratūras institūcijām varētu pārņemt Valsts prezidents vai Senāta kopsapulce. Šāds risinājums būtu izdevīgs prokuratūras institūcijām kā tiesu varas pārstāvēm, tomēr tas radītu pretrunas ar izpildvaras interesēm. Prokuratūras institūciju attīstības procesu starpkaru periodā var raksturot kā stagnējošu, jo tās iekārta tika pārņemta no Krievijas impērijas tiesībām un netika būtiski pārstrādāta.

Lai iegūtu plašākus secinājumus, būtu nepieciešams turpmāk padziļinātāk analizēt ietekmējošos sociālpolitiskos faktorus, respektīvi, izvērtēt tās attīstību pēc sociālā portreta analīzes un izmeklēšanas efektivitātes rādītājiem.

SAĪSINĀJUMI

KPN – Kriminālprocesa nolikums

LNA – Latvijas Nacionālais arhīvs

LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs

TIL – Tiesu iekārtas likums

TMV – Tieslietu Ministrijas Vēstnesis

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

NORMATĪVIE AKTI

Kriminālprocesa nolikums, 1926. Rīga: Kodifikācijas nodaļa.

Kriminālprocesa nolikums, 1939. Rīga: Kodifikācijas nodaļa.

Latvijas Republikas Satversme, 1922. *Valdības Vēstnesis*, 141, 30.06.1922.

Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību. *Pagaidu Valdības Vēstnesis*, 1, 14.12.1918.

Tiesu iekārta, 1936. Rīga: Kodifikācijas nodaļa.

Uchrezhdeniye sudebnykh ustanovleniy ot 20 noyabrya 1864, 1864. Rossiyskaya Imperiya.

ARHĪVA MATERIĀLI

Atzīmes par prokuratūras reorganizāciju. LNA-LVVA, 2087–1–3.

Par Tiesu palātas prokurora biedra Fēliksa Blūma dienestu. LNA-LVVA, 7432–1–95.

Sarakstīšanās par prokuratūras personālu. LNA-LVVA, 7432–1–101.

Tēzes par Latvijas prokuratūras neatkarības nodibināšanu. LNA-LVVA, 2087–1–4.

Tiesu palātas iesniegumi. LNA-LVVA, 2087–1–9.

Uz prokuratūru personālu attiecinotās sarakstīšanās. LNA-LVVA, 7432–1–46.

Uz prokuratūru personālu attiecinotās sarakstīšanās. LNA-LVVA, 7432–1–63.

PRESE

Apsitis, H., 1930. Par prokuratūras stāvokli. *Jurists*, 5, 01.05.1930.

Apsitis, H., 1933. Vēl par prokuratūras stāvokli. *Jurists*, 8–9, 01.11.1933.

Apsitis, H., 1939. Tiesas nedzīvo un nevar dzīvot savrupēju, noslēgtu dzīvi. *TMV*, 5, 01.09.1939.

Balodis, V., 1937. Apsūdzības rakstu apstiprināšana un apsūdzēto nodošana tiesai Krimināl. proc. lik. pārgrozījumu projektā. *TMV*, 2, 01.04.1937.

Linde, L., 1933. Prokurora neatceļamība. *Jurists*, 6, 01.09.1933.

Skādulis, K., 1939. Prokuratūras darbības 1938. gadā. *TMV*, 3, 01.05.1939.

Ūdris, T., 1931. Latvijas prokuratūras reorganizācijas problēma. *TMV*, 10, 01.10.1931.

Ūdris, T., 1931. Latvijas prokuratūras reorganizācijas problēma. *TMV*, 11–12, 01.11.1931.

Ūdris, T., 1932. Latvijas prokuratūras reorganizācijas problēma. *TMV*, 5–6, 01.05.1932.

Vikmanis, K., 1933. Tiesnešu biedrība par prokuratūras neatkarību. *Jurists*, 3, 01.03.1933.

Zilberts, F., 1938. Pie tiesu pārvaldes jautājuma. II. *TMV*, 2, 01.04.1938.

LITERATŪRA

Lazdiņš, J., 2003. *Latvijas privāttiesības*. Raksti. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds.

Rusanovs, E., 2023. *Kriminālprocesa doktrīnas ģenēze un evolūcija Latvijā no valsts dibināšanas līdz atkārtotai padomju okupācijai*. Jelgava: Rusanovs & Partneri ZAB.

Veitmanis, K., Mengelsons, A., 1939. *Tieslietu Ministrijas un tiesu vēsture 1918–1938*. Rīga: Tieslietu ministrija.

THE STATE OF THE PROSECUTOR'S OFFICE IN LATVIA (1918–1940): OPINIONS, PROBLEMS AND SOLUTIONS

SAMANTA FIĻIMONOVA

Mg. hist.

E-mail: sf13030@edu.lu.lv

ABSTRACT

The aim of the article is to evaluate the development and challenges of the institution of the Prosecutor's Office in the period from 1918 to 1940, analysing its importance for ensuring the rule of law, and identifying possible solutions to the problem. The inclusion of the prosecution in the judicial system was essential, as it ensured the supervision of objective legality. However, in interwar Latvia, its influence was limited by its subordination to the Ministry of Justice, along with other challenges. During the interwar period, the development of the Prosecutor's Office was stagnant, mainly due to the lack of regulatory acts and their provisions.

Keywords: Prosecutor's Office, judiciary, legal acts, regulation.

SUMMARY

From 1918 to 1940, the Prosecutor's Office in Latvia faced considerable challenges in attempts to consolidate itself within an independent state. This period, marked by Latvia's transition from empire power to democratic governance and later – to authoritarianism, highlights the complexity of creating a functional and impartial judicial system. The prosecution authorities were under the direct subordination to the Minister for Justice, which negatively affected the independence of its activities, incurring problems like a risk of political influence and frequent changes in prosecutorial positions. This was the main cause of the prosecution's reorganisation problem, which spanned more than 20 years.

Firstly, amendments were requested in the institutional aspects. Secondly, the amendments had to be introduced in the procedural legal framework. These changes were important to ensure the removability of prosecution officers and to strengthen the principle of prosecution in criminal proceedings, thus contributing to the rule of law and the independence of the prosecution from external influence. The institution of the prosecution functioned as an intermediary between the judiciary and the executive,

ensuring balance and mutual benefit for both sides. This intermediary role hindered the prosecution's ability to establish itself as a significant force within the judiciary, as it was constantly monitored and controlled by the executive.

As a result of the reorganisation on 1 August 1939, some of the problems were solved: first of all, the organisational structure of the prosecutors – the hierarchical order was established, secondly, changes were made to the Criminal Procedure Law regarding the participation of prosecutors in the pre-trial decision.